

Biserka Rajčić

KRATKA ISTORIJA POLJSKOG FUTURIZMA

Futurizam je, iako sa desetogodišnjim zakašnjenjem, stigao i u Poljsku. Iz Italije i iz Rusije. Bez potpunog poznavanja i futurističkih manifesta i stvaralaštva poljski futuristi su žarko želeli da i sami postanu neki od izama Nove umetnosti. Primenjujući već utvrđene rituale avangardizma: stvaranje grupe, pisanje i proklamovanje manifesta, osnivanje časopisa, popularizacija vlastitog stvaralaštva preko književnih večeri, skandalizovanja publike i kritike, uvođenja nove mode u ponašanje i oblačenju i sl. Sve s priličnom dozom ekscentričnosti. „Skandalizovanje” se sastojalo u nemirenju sa postojećim stanjem stvari u književnosti, posebno u poeziji, a i u umetnosti uopšte, uz odbacivanje stvaralaštva prethodnika i nametanje vlastitih postulata.

Kao grupa i pravac futurizam u Poljskoj datira od 1919. godine. Činile su ga dve jače grupe, varšavska i krakowska (Bruno Jaszewski, Stefan Kordijan Gacki, Jeży Jankowski, Titus Čiżewski, Stanisław Młodożeniec, Anatol Stern, Aleksander Wat, Adam Ważyk). Futuristima su se smatrali i pripadnici nekih drugih grupa i pravaca, kao što su Skamander, formisti, ekspresionisti (Julijan Tuwim, Leon Hwiśtek, Stanisław Ignacy Witkiewicz i dr.). Smatrali su se, odnosno učestvovali su u futurističkim manifestacijama, objavljivali u njihovim publikacijama, istupali sa njima na književnim večerima, pisali ili polemisali o mnogim tada gorućim pitanjima umetnosti.

Gżegoż Gazda, jedan od najboljih poznavalaca poljskog futurizma izdvaja tri etape razvoja ovog relativno kratkotrajnog pravca (1919-1923): 1) etapa manifesta, 2) etapa „formalne kritike” i 3) etapa „bilansa”. Za sve etape karakteristična je tesna povezanost s likovnim umetnicima. Imali su i svoje sedišta, umetnički klub Vergl koji se nalazio u krakowskoj kafani Esplanada, osnovan marta 1920. U njemu su se najčešće sretali, održavali književne večeri, diskutovali, donosili značajne odluke. 1921. godine klub je preimenovan u Morsko orašće. Nalikovao je na brojne avangardne klubove, kafane i kabaree širom Evrope. U njemu je došlo do ujedinjenja krakowske i varšavske grupe futurista, do donošenja planova u vezi sa turnejama po Poljskoj, pisanja manifesta (*Manifest hitne futurizacije života – narodu poljskom, Ljudska umetnost, Od mašine ka životinjama – ko se ljuti na nas?, Primitivisti narodima sveta i Poljskoj, Manifest futurizacije poezije, Manifest u vezi s umetničkom kritikom, Manifest u vezi sa pitanjem fonetskog pravopisa* i dr.). U njima je definisana poetika i teorija pravca: odbacivanje tradicije, metafizike, utilitarističke uloge umetnosti u društvu, pohvala savremene civilizacije i tehnike, urbanog vitalizma, rafiniranog varvarstva, levičarstva, ali i primitivizma i svojevrsnog folklorizma, simpatisanje s proletarijatom i dr. U mnogo čemu u odnosu na druge izme futuristi su bili radikalni. Pre svega u domenu stiha. Odbacujući vezani a uvodeći slobodan stih. Odnosno, stvarajući „novu umetnost”. Stvarajući je na ruševinama stare. To stvaranje i na teorijskom i na

praktičnom planu je bilo javno, glasno i prilično isključivo. Uostalom, kako je i moglo drugačije kada se stvarala „poezija budućnosti“. A time i novi svet i novi čovek. Nova svest. Nova religija. Nova umetnost. Nova zanimanja. S posebnim akcentom na sportu i zabavi (cirkus, kino, dansinzi, kabarei), ludičnosti, egzotici, brzini. Rečju, nova stvarnost.

U književnosti se posebno zahtevalo sve novo. Nov stih. Nova rima. Nova sintaksa. Nova semantika. Nova ritmika. Nova metaforika. Nova leksika. I, po uzoru na Marinetija: Reči na slobodi!

Zahtevi za novim najpreciznije su izražavani – manifestima. Novoj književnoj formi. U prozi i u stihu. Bili su predodređeni širokoj publici ili „masama“, čijim potrebama i ukusu umetnici početkom 20-ih godina XX veka počinju da povlađuju, odnosno da ih pridobijaju. Da su u tome uspeli svedoče podaci o visokim tiražima futurističkih manifesta, časopisa i pesničkih zbirki. Njihovoj visini veoma je doprinela i reklama. Takođe nov vid opštenja sa publikom. Nov i u grafičkom pogledu. Tako da je jedan od manifesta posvećen reformi pravopisa i knjižnoj grafici, tipografiji, koje će konstruktivizam dovesti do savršenstva. U oblast reklame spadalo je i „govorenje na sav glas“. U čemu su se pre svega inspirisali Marinetijem i Majakovskim.

Međutim, sve što je „preterano“, što je „maska“, „uloga“ brzo prođe, dosadi. Tako je bilo i sa futuristima. Najpre su postali legenda, a iz legende su prešli u mit. I iz mita tokom celog XX veka su inspirisali nove generacije umetnika i publiku, ili kako se danas kaže – primaocima. Mada, zbog neprevodivosti, kao i većina avangardista, do danas su ostali slabo poznati i u Poljskoj i u svetu. Što ne znači da su njihovi napori bili uzaludni i bezvredni. Njihovoj autentičnosti i ozbiljnosti i danas veoma, veoma mnogo dugujemo.